

Capitolul IX

Putin, Ucraina și revizionismul istoric

Bernard-Henri Lévy

Filosof

Președinte al Consiliului Forumului European pentru Ucraina

Putin își poartă războiul de agresiune împotriva Ucrainei cu rachete sol-aer Buk, tancuri și mercenari, dintre care unii vin din Rusia, cu camioane acoperite cu prelată și fără plăci de înmatriculare. Dar îl poartă și cu vorbe, cu sloganuri, cu părți de memorie falsificate, o prelucrare – grosolană sau subtilă, depinde... – a istoriei recente sau vechi a țării lui și a Ucrainei ; și mărturisesc că nu am cunoscut de foarte mult timp nimic asemănător cu acest război în istorie, cu aceste jocuri de cuvinte și de limbă, cu aceste acte de piraterie de limbaj sau memoriale, și aș vrea să încerc să disting și să detaliez câteva dintre cele mai semnificative figuri.

Mai întâi, reevaluarea trecutului, în special a celui mai criminal trecut. Un singur exemplu : figura lui Stalin. În primii ani ai putinismului exista un fel de

nostalgie rușinată, nerostită, a stalinismului. Acum nu mai e rușinos. E rostit. E gândit și clar articulat. Și asistăm la o întreagă reevaluare a rolului istoric al „Tătucului popoarelor”.

Nu vorbesc de statuile reinstalate la Gori. Nici de portretele pe care începem să le vedem din nou, la Iakuțk și în orașele îndepărtate ale Extremului Orient rusesc. Mă gândesc la manualele școlare care vor fi folosite în viitorul an școlar și în care se insistă asupra patriotismului lui Stalin, asupra calității lui de mare conducător, în special de mare conducător în război – și în care, dacă se vorbește despre Gulag, trebuie îndeplinită dubla condiție de a păstra imprecizia cifrelor și de a-l face inseparabil de progresele industriale realizate în aceiași ani, care au permis Uniunii Sovietice să acceadă la rangul de superputere.

În cadrul aceleiași reevaluări – dar, dacă îndrăznesc să spun așa, în celălalt sens – există o serie de operații de desfigurare a istoriei, din care nu voi da, iarăși, decât un exemplu. Perestroika, după cum știți, a permis apariția, ici și colo, a unui anumit număr de locuri de aducere aminte, mărturii ale crimelor stalinismului. Ei bine, priviți ce e pe cale să se întâmple cu situl Perm-36, în Ural. Acolo a fost un lagăr de concentrare groaznic, prin care au trecut, printre alții, Șalamov și Bukovski. Iar resturile acestui lagăr, ale acestui Perm-36,

au fost transformate într-un muzeu – singurul de acest fel – dedicat victimelor Gulagului, un lucru foarte bun.

Dar acest muzeu tocmai a fost închis în urma unei povești neclare cu un dezacord între autoritățile locale și ONG-ul care se ocupa de muzeu. Iar la ora la care vă vorbesc se pune problema fie să rămână închis, ceea ce ar fi un mare regres, fie să i se păstreze statutul de muzeu, adoptând însă, de acum înainte, punctul de vedere al paznicilor lagărului, ceea ce pare incredibil, deși este adevărat, fie, în sfârșit, să se ia ca pretext faptul că numeroși naționaliști baltici și ucraineni au avut simpatii hitleriste, pentru a-l „reorienta” în direcția „mijloacelor puse în practică” de glorioasa Uniune Sovietică pentru a se proteja (sic) „de coloana a cincea și de naziștii ucraineni”. În oricare dintre aceste cazuri, este o mare mârșăvie.

A treia operațiune care mă frapează în mod deosebit când citesc textele istoricilor, dar și când ascult declarațiile celor mai înalți demnitari ruși de astăzi : falsificarea cuvintelor, jocurile de cuvinte și climatul de isterizare semantică a cărui scenă a devenit Moscova. Un singur exemplu și aici. Sau, mai bine, două. Dar semnificative !

Osteneala pe care și-o dau acești oameni, la Moscova, ca să ne explice că „Ucraina”, în rusă, înseamnă pur și simplu „frontieră”, sau „teritoriu frontalier”, sau „provincie de graniță”. Nu vorbesc rusa. Așa încât nu

am nici cea mai mică idee despre cât de corectă sau, dimpotrivă, incorectă este această teză. Dar știu că este un argument folosit pentru a-i nega Ucrainei reale legitimitatea ca națiune și deci independența ; și mai știu că, folosind același gen de argument, sunt multe țări care ar fi șterse de pe hartă – începând cu Statele Unite ale Americii, care nu au de fapt nume (e posibil să te numești „State Unite” ?) și care, când totuși au unul, aleg să se numească „America”, ceea ce tot nu este un nume de țară, din moment ce este numele unui cartograf, Amerigo Vespucci...

Al doilea exemplu : oamenii, adesea aceiași, care se străduiesc din răspuțeri să ne explice că originea Rusiei este „Rusia Kieveană”, vast teritoriu care în secolul al IX-lea îngloba Bielorusia, nordul Rusiei și nordul Ucrainei și al cărui nume ar însemna, și în acest caz, că orașul Kiev e leagănul Rusiei. Cred că nici această explicație nu prea are sens. Am citit, nu știu unde, că „Rus'” era în epocă numele unei companii comerciale scandinave. Nu contează. Ceea ce contează este că se folosește această analogie, această asonanță, această omonimie semantică între „Rus'” și „Rusia” pentru a spune că leagănul Rusiei este Kievul și pentru a-i nega Ucrainei, din nou, posibilitatea unui destin separat de cel al Rusiei.

Semantica în ajutorul politicii. Războiul cuvintelor în slujba celui al armelor și al tancurilor. E a treia

metodă. Și nu valorează mult mai mult decât celelalte două. Dar iat-o și pe a patra. Alegerea elementelor pe care ne hotărâm să le ținem minte și a celor pe care preferăm să le uităm – felul în care se procedează la o adevărată scriere sau rescriere a istoriei. Îmi veți spune că toate națiunile fac asta și că este însuși principiul construcției marilor narațiuni care stabilesc genealogia și legenda popoarelor. E adevărat. Dar există limite. Or, dacă iau ca exemplu problema Crimeii, e evident că limitele au fost depășite cu ușurință.

Ni se amintește tot timpul că, de fapt, Crimeea a aparținut Ucrainei doar din 1954, din ziua în care Hrușciiov i-a făcut-o cadou – ceea ce, formal, este exact. Dar de ce aceiași oameni nu scot o vorbă despre anexarea ei de către Ecaterina a II-a la sfârșitul secolului al XVIII-lea? De ce, dacă se vrea cu adevărat să jucăm jocul de a afla care sunt ocupații, dacă nu cei mai naturali sau cei mai legitimi, măcar cei mai vechi ai regiunii, nu se spune nimic despre faptul că, în momentul alipirii ei în 1921 la Uniunea Sovietică, Peninsula Crimeea era în majoritate locuită de tătari?

Și de ce să nu se spună că, dacă nu mai este cazul, dacă 90 și ceva la sută din populația ei vorbește astăzi rusa și dacă un mare număr – nu atât de mare cât a spus simulacrul de referendum organizat imediat după Anschluss-ul de anul trecut, dar un mare număr, totuși... – dintre acești locuitori nu se împotrivesc

alipirii la Rusia, aceasta se întâmplă deoarece un anume Iosif Stalin a realizat în 1944 o eliminare metodică a zișilor tătari ? Este o altă rescriere a istoriei. Și este o altă metodă de a legitima în fața unor fraieri, a unor lași sau, pur și simplu, a anumitor diplomați politica actuală a Kremlinului...

Și apoi, invers, o altă operațiune, pe care o voi numi operațiune de de-scriere. Aceasta constă în a opri scrierea istoriei, a o stopa într-un punct care îți convine și care îți servește scopurile. Aici, cel mai izbitor exemplu este problema antisemitismului ucrainean. Că Ucraina a fost o țară în care antisemitismul a făcut ravagii este o evidență. Că a fost terenul a ceea ce părintele Patrick Desbois a numit „Shoah prin gloanțe” nu se poate nega. Dar nu se poate nega nici un proces care rămâne de analizat ; pe care unii, de altfel, au început să-l analizeze ; și care este un proces în care se acționează asupra propriei personalități, un proces de doliu al propriei istorii – o întreagă muncă ce are ca obiect acest antisemitism național pe care poporul ucrainean a început-o cu un curaj, cu o luciditate istorică pe care, în ceea ce mă privește, le găsesc absolut excepționale.

Când mă gândesc la cât timp i-a trebuit țării mele, Franța, pentru a-și privi în față propriul trecut criminal, când mă gândesc la câte eforturi a trebuit să facă Europa pentru a reveni asupra acestei mari umbre care